

VZW CHARISMA EN “DE GODDELIJKE HUISRAAD” IN ONZE KLOOSTERS

De aanloop

deken Geert Morlion

Van zodra ik aantrad als pastoor en deken in Kortrijk, was ik getroffen door het grote aantal religieuzen en religieuze gemeenschappen in deze regio. In een ‘vorig leven’ had ik dikwijls retraites en bezinningsdagen voor religieuzen begeleid. Ik kende zowat deze wereld. En altijd al raakte mij de geest van het religieuze leven. In 2014, het aanloopjaar van “het religieuze leven” (30.11.2014 tot 2.2.2016), vond ik een concrete aanleiding om een eerste verkennende gesprek met de zusters en broeders en paters van Kortrijk te organiseren.

We kwamen samen in de refter van de zusters augustinessen in de Budastraat. We waren met velen. Het was nog niet helder wat wij wilden doen. Maar er leefde een gedeelde zorg voor de toekomst van het religieuze leven. Voor mij persoonlijk stond het vast: ik wilde een gemengde werkgroep oprichten ‘met een hart voor de religieuzen’. Het lag en ligt niet in onze mogelijkheden om roepingen te wekken. Maar we kunnen wel het getuigenis van deze mensen opvragen en vastleggen. Zo bewaren we voor de toekomst een schat aan levensélan dat onze regio zo diep heeft beïnvloed.

Uit deze betrokkenheid op het religieuze leven groeide een interviewboek, *Als engelen gezonden om te dienen*. Kortrijkse religieuzen aan het woord in het jaar van het Godgewijde leven van Hadewijch Baert en Guido Dekeyrel, (uitgegeven door Dekenij Kortrijk, 2016).

Ondertussen was al een paar jaar een sterke werkgroep aan de slag.

We kwamen samen bij mij thuis, een vergadertafel vol. We deelden een zeker vuur voor paters, broeders, zusters. Iedereen beaamde: de inspiratie van dit uitstervende leven mogen we niet zomaar laten verwaaien. We hebben de plicht om informatie te verzamelen, te ordenen en te ontsluiten. Maar we willen meer: we willen ‘dat het verhaal verder mag gaan!’ Toen al droomden we van een belevingscentrum, ergens in de stad, waar jong en oud kan aanlopen en kan ervaren wat leven vanuit het Evangelie is, hoe de religieuzen dat hebben gedaan. We

trokken naar Leuven (Kadok) en Oud-Heverlee (Parcum) om ons te informeren, ons te laten kennen en om visie en vorming op te doen.

In die begintijd vroegen we de professionele hulp van dr. Veronique Lambert (Verba vera). Zij stapte af ter plaatse om na te gaan of er een inventaris bestond in de kloosters van de papieren documenten. En om te zien of deze inventaris voldoende wetenschappelijk was opgemaakt. Haar eindrapport was positief: de meeste kloosters hebben een goede inventaris van hun documenten.

Mevrouw Lambert bezorgde ons een stappenplan waarin zij schetste hoe we te werk konden gaan. Zij bouwde dit op rond drie pijlers: een aanspreekpunt zijn voor de lokale congregaties, een bewaarpunt zijn voor hun erfgoed en een toegangspunt zijn voor derden tot de informatie over deze congregaties. En dit vereist wetenschappelijke, lokale en financiële partners. Maar ook activiteiten die het erfgoed van de congregaties bij een ruimer publiek kenbaar maakt. Aan onze ideeën verbond zij dus concrete opdrachten.

In die tijd hebben we onze denkgroep omgebouwd tot een VZW en we vonden al gauw een naam: VZW Charisma. De statuten werden in een samenspel met meester Eddy Debusschere opgemaakt en goedgekeurd. In de schoot van deze VZW werd dan een Bestuursorgaan gevormd en een Dagelijks Bestuur. Erector Vic Nachtergaele werd gevraagd om 'trekker' te worden. Hij aanvaardde deze opdracht en vormde al gauw twee groepen vrijwilligers. Met deze mensen werd in de kloosters een inventaris van 'de goddelijke huisraad' opgemaakt.

De opstart

Vic Nachtergaele ('trekker' 2017-2019)

In 2016 stelde deken Geert Morlion vast dat er nog heel wat kloosters waren in Kortrijk, zowat een dertigtal. Maar hij moest ook vaststellen dat vele kloosterlingen een gezegende leeftijd hadden bereikt. Sommigen congregaties telden maar een handvol kloosterlingen meer. In andere was het leven in een klooster al niet meer haalbaar: de zusters gingen "op kamers". Onlangs moesten zo de laatste zusters karmelietessen hun klooster verlaten en hun intrek nemen in St. Vincentius (Houtmarkt). Vandaag zijn er nog hooguit twintig kloosters actief in Kortrijk.

Deken Geert beseftte dat het erfgoed van de congregaties in gevaar kwam. Daarom richtte hij een vzw op, Charisma genaamd, met een twintigtal personen. Leden waren uiteraard een aantal congregaties, maar ook personen die actief waren in de wereld van het Kortrijkse erfgoed. 'Charisma' is een Grieks woord dat 'genade' betekent: het wijst op de gaven die kloosterlingen ontvangen en die hen toelaat een stichtend voorbeeld te zijn voor de gelovigen.

Uit de keuze van dit woord blijkt het opzet van de vzw: het getuigenis van christelijk leven en de inzet van de talloze Kortrijkse congregaties te bewaren voor de jongere generaties. Het spirituele maar ook het materiële erfgoed van de Kortrijkse kloosterordes mag niet zo maar verloren gaan. Wat hebben de zusters augustinessen niet betekend voor de ziekenzorg! En de vele ordes die instonden voor het onderwijs van meisjes, wezen, armen? En de contemplatieve

orde van de Karmel?

Het was duidelijk: er was haast bij. Contact met het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC, nu Parcum) in Leuven, leerde dat het aangewezen was te werken met vrijwilligers. Na een eerste oproep daagden al onmiddellijk een dozijn kandidaten op. Vrijwilligers zijn gewapend met veel

goede wil maar hebben ook nood aan concrete vaardigheden. We deden een beroep op het CRKC.

In een eerste sessie leerden we hoe we best contact legden met een congregatie. Je kunt niet zo maar binnenvallen in een klooster en alles fotograferen: er is afspraak nodig met de bewoners. Op welke dagen en uren stoor je hen het minst? Hoe benoemen ze zelf de vele kamers en lokalen? Krijgen we toegang tot al (!) hun religieus erfgoed en "goddelijke huisraad"? Mogen we alles vastleggen op foto's? Het komt er ook op aan de religieuzen duidelijk te maken dat de congregatie eigenaar blijft van de foto's die in Parcum opgeslagen worden op een zware computer van de KU Leuven en dat niemand inzage krijgt zonder hun expliciete toestemming.

Maar er is meer: kerkelijke tradities, liturgische gebruiken en voorwerpen hebben hun eigen

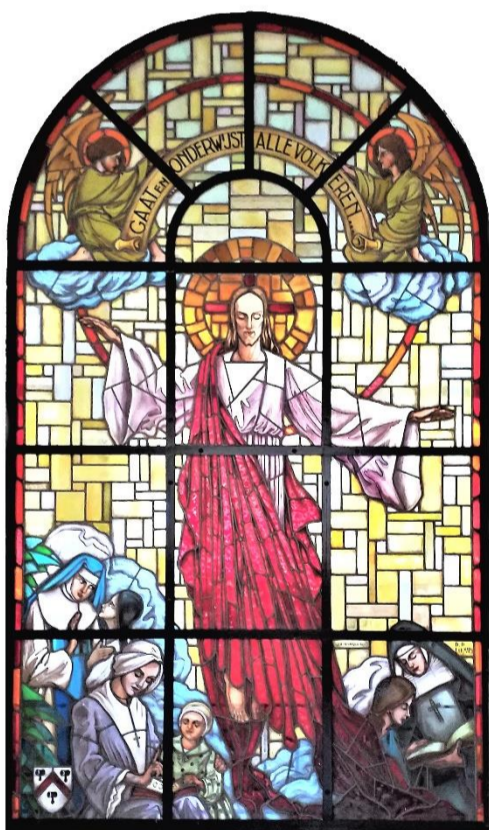
vocabulary. En dat beheersen we vandaag niet meer zo goed. Een kelk, een monstrans, een altaar, een bidstoel... Dat lukt nog wel. Maar hoe heten de onderdelen van een kelk? Bij wijze van voorbeeld: bovenaan heb je de 'cuppa', waaronder de 'tegencuppa', de 'stam', de 'nodus', nog een beetje 'stam' en de 'voet'. En wat is precies een koorkap, een kazuifel, een manipel, een rochet, een stola? Oef, dat moet je toch even opslaan! Hoe kan je anders een correcte beschrijving geven van de objecten die je fotografeert? Gelukkig bestaat er een "Handleiding voor het opstellen van een kerkinventaris". Elke vrijwilliger kreeg er zo eentje ter beschikking.

En dan is er nog nood aan specifieke talenten. De beschrijvingen moeten digitaal opgeslagen worden op een speciale site ontwikkeld door Parcum. Gelukkig is dat meestal geen probleem voor jonge mensen, meestal studenten geschiedenis. Dan moet je ook nog een goede foto maken. Gelukkig mochten we beschikken over een professioneel toestel dat Erfgoed Zuid-

West-Vlaanderen ons bereidwillig ter beschikking stelde, samen met een statief, de nodige speciale belichtingsapparaten en een grote, witte, papieren achtergrond. Jelle De Rock, consulent religieus erfgoed Zuid-West-Vlaanderen, was zo vriendelijk dit toestel elke week te verhuizen van de Karmel naar het H. Hart. Op beide plekken was immers een equipe aan de slag. Met zijn hulp leerden onze vrijwilligers de knepen van een goede foto onder de knie te krijgen: belichting, kadrering, timing. Finaal besliste de vzw Charisma een eigen toestel en alles wat daarbij hoort, aan te kopen. Nu kunnen we gelukkig rekenen op Marc Goethals om dit toestel over te brengen van de ene werkplek naar de andere. Dit jaar echter heeft Marc niet veel ritjes moeten opnemen: corona, nietwaar!

Hoe gebeurt dit inventariseren in de praktijk?

Guido Lambert en Annie Calis (inventarisatiegroepen)

Charisma VZW heeft het dus op zich genomen om, als onderdeel van haar activiteiten, een zo breed mogelijke beschrijving en opsomming te maken van de inboedel of voorwerpen die zich bevinden in de Kortrijkse kloostergemeenschappen.

Hierbij worden een aantal duidelijke afspraken gerespecteerd. De inventarisatie kan enkel met uitdrukkelijke toestemming van de kloostergemeenschap en gebeurt bijgevolg ook in alle vertrouwelijkheid. Voor de inventarisatie volgen we de wetenschappelijke criteria vastgelegd door het expertisecentrum voor religieuze kunst en cultuur Parcum te Heverlee. Daar worden de gegevens ook in de centrale databank opgeslagen. Publicatie of weergave van de voorwerpen kan alleen met het fiat van de betreffende kloostergemeenschap.

Wat inventariseert Charisma? Voor alle duidelijkheid: niet alles. Objecten uit massaproductie worden bijvoorbeeld enkel opgenomen wanneer ze exclusief voor de desbetreffende congregatie werden gemaakt en daardoor een specifieke meerwaarde hebben (bv. scapulier, eigen vaatwerk,...). Ook documenten en waardevolle boeken maken geen deel uit van deze inventaris. Wat wordt dan wel in de inventaris opgenomen?

1. Objecten met een directe of zichtbare relatie met de congregatie
 - Portretten en foto's (stichters, gebouwen...)
 - Gedenkplaten, wapenschilden...
 - Rituele objecten (bedelschaal, boeteobjecten...)

2. Waardevolle objecten met religieuze betekenis (goddelijke huisraad)

- Gewijde vaten (kelk, monstrans, ciborie...)
- Liturgische gewaden (kazuifels, koorkap, antipendia,...)
- Cultusobjecten (gebruikt bij liturgische vieringen bv. kandelaars, bel...)
- Devotieobjecten (beelden, kruisbeelden, relieken...)

3. Waardevolle huisraad van de congregatie

- Interieur zoals meubelen, eetservies...
- Objecten gebruikt bij het uitoefenen van een activiteit nodig voor het levensonderhoud zoals medische instrumenten, ambachtelijke apparatuur (bv. hostiebakkerij)

4. Waardevolle objecten verbonden aan het gebouw

- Meubilair (altaar, doopvont, preekstoel, communiebank...)
- Glasramen
- Kroonluchters
- Klokken

5. Waardevolle kunstvoorwerpen

- Beelden
- Schilderijen

Hoe wordt geïnventariseerd? Sinds september 2018 zijn er twee inventarisgroepen aan de slag. Een inventarisgroep bestaat meestal uit drie of vier vrijwilligers die instaan voor het

fotograferen van de objecten, de fotokadrering en eventuele correcties. Zij slaan ook de foto's op in het Parcum-bestand, samen met een inventarisfiche die ze voor elk object opstellen. Dit alles vereist een logistieke ondersteuning die gaat van het aandragen en terugplaatsen van de objecten tot het vervoer van de apparatuur van het ene naar het andere klooster.

Voor de inventarisatie wordt een vast schema gebruikt:

1. Foto opname

- Totaalbeeld (eventueel meerdere foto's vanuit verschillende invalshoeken)
- Detailfoto (bv. wapenschild op kledij of kelk)
- Keurmerken (meestal zilvermerken)
- Signatuur van kunstenaar
- Inscripties (bv. intrede in klooster)

2. Detailbeschrijving

- Gebruikte materialen
- Toegepaste technieken
- Actuele toestand van het object

3. Eigenaarsgegevens

- Wie is eigenaar van de objecten?
- Wie beheert de objecten?

4. Historiek en betekenis van het object

- Wie is de ontwerper of kunstenaar?
- Behoort het tot een specifieke kunststroming? (bv. art deco)
- Kan het toegeschreven worden aan een uitvoerder of een atelier? (bv. gieterij)
- Kan het gedateerd worden? (bv. juiste datum of periode)

- Wie is of zijn de schenker(s)?
- Wat is de relatie met de congregatie? (bv. patroonheilige, bouwheer)
- Is er een verhaal aan verbonden? (bv. thema, herkomst)

Het spreekt vanzelf dat hiermee heel wat opzoekingswerk gepaard gaat. Belangrijke bronnen hierbij zijn de archieven van de kloostergemeenschappen, maar ook de levende kennis van de kloosterlingen die vaak op mondelinge overlevering gebaseerd is.

Een laatste belangrijke vraag: 'waar' wordt geïnventariseerd? Charisma heeft zich als doel gesteld een inventaris te maken van alle kloostergemeenschappen in en rond Kortrijk. Het werk werd zoals gezegd aangevat in september 2018. De Corona crisis van 2020 had een belangrijke impact, maar toch werden intussen zeven gemeenschappen (deels) geïnventariseerd:

• Zusters van Liefde H. Hart (°1877)	Algemene inventaris
• Zusters van O.L.V. van Bijstand (°1768)	Bijwerken 15 jaar oude inventaris
• Lyceum O.L.V. van Vlaanderen (°1924)	Inventaris beelden, glasramen en schilderij van Speybrouck
• Dekenij	Inventaris enkele losse stukken
• Ongeschoeide Karmelietessen (°1629)	Algemene inventaris
• Zusters van Liefde Heule (°1838)	Algemene inventaris (lopend project)
• Zuster Augustinessen (Hospitaal) (°1211)	Algemene inventaris (lopend project)

Een vooruitblik

Dirk Debeaussaert ('trekker' 2019 -)

De voornaamste activiteit van vzw Charisma is tot op heden de inventarisatie van de huisraad van de kloostergemeenschappen in Groot-Kortrijk. Dit zal in de nabije toekomst niet veranderen. Het maakt immers de kern uit van waar we voor staan, namelijk het bewaren en ontsluiten van dit erfgoed.

Daar is zoals Vic Nachtergaele terecht aangaf ook enige spoed mee gemoeid. Er zijn steeds minder kloosterlingen en het aantal gemeenschappen zal in de volgende jaren zeer snel afnemen. Vandaar het belang van het werk van onze vrijwilligersequipes. Van zodra dit op een veilige manier kan zullen zij de inventarisatie verderzetten.

Dit is een werk dat in stilte en achter de muren van de kloosters gebeurt. Het is echter belangrijk dat het ook zichtbaar en tastbaar gemaakt wordt, steeds met respect voor het vertrouwen dat de kloostergemeenschappen in ons stellen. We hebben concrete ideeën hoe dit best gebeurt: we denken voor de verdere toekomst aan een

uitgestippelde wandeling langs de kloosters, aan een museale expositie en uiteindelijk aan de belevingsruimte waarover deken Geert sprak.

Grote dromen kunnen bereikt worden door kleine stappen. Eén daarvan is deze nieuwsbrief die we periodiek zullen publiceren en waarmee we de interesse willen wekken voor de rijkdom van dit voor velen onbekende erfgoed.

Daarnaast zijn er ook andere projecten. Voor 2020 was een tentoonstelling gepland rond de Karmel die zou aansluiten bij de erfgoeddagen in april. Maar daar was natuurlijk de Corona crisis. We hopen de tentoonstelling alsnog te kunnen organiseren in 2021, maar dit wordt wel wat moeilijker want de laatste karmelietessen hebben intussen het klooster verlaten. Zo vlug kan het inderdaad gaan.

De equipes die inventariseren weten hoe belangrijk het levende geheugen van een klooster is. Daarom willen we het interviewboek 'Als engelen gezonden om te dienen' uit 2016 aanvullen met opgenomen getuigenissen van kloosterlingen.

Het inventariseren en ontsluiten van dit erfgoed vereist expertise en ook daarin blijft Charisma investeren: de samenwerking met centra als Parcum, erfgoedverenigingen en individuele specialisten is essentieel. Met de academische wereld tasten we de mogelijkheden van onderzoek af. De expertise die we zoeken is echter zeer breed. Voor de interviews met de kloosterlingen zou een professionele journalist bijvoorbeeld van onschatbare waarde zijn.

Charisma zoekt, en dat zal niemand verbazen, ook financiële steun. Daarvoor kunnen we als vereniging rekenen op Stad Kortrijk, waarvoor onze dank. We hopen alleszins dat de ruimere zichtbaarheid ook zal helpen om onze grotere plannen voor de toekomst te realiseren.

De ruggengraat van Charisma blijft echter het vrijwilligerswerk. Hierboven schetsten we al wat de inventarisatieteams precies doen. Zij zijn enigszins geprivilegieerd door de zeldzame toegang die ze krijgen tot de beslotenheid van het kloosterleven waarvan ze het erfgoed helpen vastleggen.

Hierbij dus ook een warme oproep naar nieuwe vrijwilligers.

Dit kan door contact op te nemen met

decanaal secretaris Sarah Vergote

Nedervijver 1.06

8500 Kortrijk

056/25 88 35

dekenij.kortrijk@skynet.be

